

ОЛ. ПОЛТОРАЦЬКИЙ

ФОРТ ЩЕРБИНІВКА

НА ДОНБАСІ ШТУРМОВИЙ МІСЯЦЬ

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ 1932 КИЇВ

Ми мусимо знати,
що в нас знаходяться
і форт - Харків,
і форт - Кременчук.

М. Семенко

РАНОК СЕКРЕТАРЯ ШАХТОВОГО ПАРТОСЕРЕДКУ

(СТЕНОГРАФІЧНИЙ ЗВІТ)

„Це була людина років на тридцять два, тридцять три, приємного вигляду з темносіримими очима, але без будь-якої певної ідеї, без ніякої зосередженості в очах. Думка мандрувала вільним птахом по обличчю, сідала на напіврозтулені губи, ховалася в зморшках на лобі, потім зникала зовсім, і тоді в усьому обличчі жевріло рівне світло безжурности. З обличчя безжурність переходила на пози всього тіла, навіть на зморшки шляфроку. Іноді погляд його набирав виразу ніби втоми або нудьги; та ні втома, ні нудьга не могли ні на хвилину зігнати з обличчя лагідности, що була основним виразом не тільки обличчя, а всієї вдачі, а вдача та так одверто й ясно світила в очах, у посмішці, в кожному порухові, голови, руки. І позверхово спостережлива холодна людина, позирнув мимохідь на нього, сказала б: „Добряча, певне, простота!“. Людина глибша й симпатичніша, довго вдивляючись в його обличчя, відійшла б у приємному роздумі з посмішкою“ (Гончаров. „Обломов“).

Так от — секретар Щербинівського шахтпартосередку т. Рудаков не має жадної rischi, що чимнебудь нагадувала б постать Обломова. О пів на п'яту ранку, в темряві спотикаючись об підмерзлі сніжані грудки, випалюючи натщесерце першу цигарку — він поспішає до „нарядної“ Нової шахти.

Неголена борода дряпає ковнір шкурятянки, він перевіряє на ходу, чи поклав до кишені усі чотири бльокноти: один — „шахта“, другий — „на замітку“, третій — „поверхня“, четвертий — „конспект доповідей“.

Повз лямпівню („робітники дістають акумулятори на свої нумери, отже після наряду вже відомо, хто не з'явився, — звідси ми діставатимемо свіжі відомості про прогульників“), високими сходами, через місток до нарядної, де шахтарі одержують щоденний наряд („вчора в газеті писали про скасування нарядів — треба перевірити, що це дає“). Перший погляд на двері адміністрації: „Ще нікого нема? А вже 4. 45. От ледарі! Хай би технорук, а то й завшахти, партієць“.

Робітники — частина в черзі по наряди, частина скупчилася посеред кімнати, розмовляє.

Рудаков прислухається.

— Та що там виробничі комуни! От ти послухай: приміром я гарний робітник, — чому ж я повинен, закінчивши норму, іти допомагати відсталому? Аджеж я можу виробити понад норму? А коли я ледар, то що мене примусить працювати, коли мені гарний робітник допоможе?

Рудаков не заважає розмовляти. Він тут не агітує, він орієнтується.

— Здоров, Рудаков! Це ж чорт-зна що! Ми просвердлили всі свердловини на полі, а динаміту нам не дали, так ми й простояли. Ти, той, зверни увагу, чуєш, погодні там якось.

Бігає олівець по блокноту „на замітку“. Помічає техніка, що відає свердлінням:

— Ану, товаришу, це що ж ви хочете, щоб вони повітрям рвали, чи може матюками? От бачите я записую: „Технік і бригадир повинні на завтра організувати наскрізну бригаду, що негайно приставлятиме динаміт до свердловини“. Ви думаєте, вам Пушкін, Олександр Сергійович приставлятиме динаміт? Завтра зранку хочу знати, що бригада вже організована. Бувай.

— Здорово, Рудаков! Как жизнь молодая?

— Знаменито! Знаменито. А я, знаєш, товаришу, чув — твоя бригада працює зовсім зле. Ми вже остаточно ухвалюємо вас усіх перевести до їдальні картоплю чистити.

— Ну, ти це кинь! Ми, брат, учора з власної волі додат-

кових 45 метрів просвердлили. Годі тобі на робітників кидатися!

— Ну, гаразд, це я тебе, брат, на бога. Сорок п'ять метрів, кажеш? Чому ж не п'ятдесят? Ану на завтра дай п'ятдесят, ми в газеті напишемо.

Рудаков зривається з місця, підбігає до дверей контори. Замкнені. Сіпає, ніби не вірить.

— Ха, ця адміністрація! — Обличчя йому жовтіє. Нараз він помічає нового бригадира, зупиняє, питає: як справи?

— Добре. Перейшли на виробничу комуну. Досі робили 4, 5 метри, від сьогодні робитимемо шість.

— О, це добре! А чи не надміру? Я до вас залізу, подивлюсь. Так, я пам'ятаю: шість метрів. Так і запишу.

Рудаков обертається до мене, що з бльокнотом записує кожне його слово, і пояснює:

— Розумієш, оце працюють три зміни, третя завжди видає менше. Я хочу їм довести, що можна давати рядову видачу. Техніки до цього звикли, як економісти до додільної кривої. А я хочу довести, що це липа, так от і ходжу вже третій тиждень саме на цю зміну. Колись комуністи говорили: „Розбийся, а зробил“, а я хочу сказати: „І не розбивайся, і все ж таки зроби“.

— Рудаков! Це ж що, сміються з нас, чи як? Ти дивись, мені записали в таблиці вісім прогулів, а в мене жадного немає. От довідка від бригадира. Що ж це таке? З квартири викидають, акумулятора не дають. Це ж плювати на таку роботу!

Рудаков біжить до табельника: — Товаришу, як же ви записуєте, ви ж робітників ображаєте! Ви думаєте, Пушкін за вас буде все виправляти?

Рудакова зупиняє партієць — бригадир:

— Скухай, товаришу, на Подвійному засипало шланги пневматики.¹ Це ж ганьба, розумієш, ніби спеціально подбали про те, щоб занедбати кріпленням і зірвати нам виробіток!

¹ Зарубні молотки пневматичні. До них подається повітря шлангами, що йдуть від центра живлення вздовж штреків до верстви й кожного вибою, ясна річ, до жадного молотка.

Обличчя Рудакова знов жовтіє. Олівець бігає по папері: Сьогодні на бюрі про це поговорять окремо. Техніки і десятники про це скоро не забудуть.

— Рудаков, це що ж таке? Знову на Пугачівці нема лісу! Вибійникам доводиться бігати по нього аж до штрека. Коли ж ми виконаємо норму при такій роботі?

Записано й це. Рудаков біжить знову дивитися на конторські двері. Ганьба! 5. 10, а керівників ще нема.

— Господа ще не зібралися, — лається він крізь зціплені зуби. — Нічого, хай прийдуть, подивлюся я, що вони мені скажуть. Він повертається до „нарядної“.

На дверях з'являється Караблін, редактор газети. Він роздає зміні бюлетень „На штурм“, нашого випуску, присвячений першогрудневій провокації. Річ у тому, що 1 грудня був перший день штурмового місяця окремого кварталу. Ясно, що цей день повинен був би дати особливо високі результати роботи, щоб на цей день орієнтувалися протягом цілого місяця. Проте, покищо невиявлені особи поширили чутки, що першого — вихідний день, і половина робітників не пішла на роботу. Наслідком цього надзвичайно низький відсоток виконання програми саме за цей найвідповідальніший день.

У бюлетені переписано прізвища всіх прогульників, подано й карикатуру: В кімнаті з календарем, розгорнутим на „Перше грудня 1930 року“ сидить компанія з трьох прогульників. Один видимо співає, другий — ригає, третій з'їхав під стіл. Підпис. „Прогульники обмірковують промфінплян штурмового місяця“.

Хуртовина білих аркушів замітає „нарядну“. Хутко аркуші сіріють і навіть стають чорні — вугіль вкриває їх хоч шахтарі ще не були під землею, але все тіло, обличчя, пальці зокрема вкриваються вугляним порошком від провугдених наскрізь спецівок.

— Хоч ви друкуйте, хоч не друкуйте, а все одно не буде! — кричить кріпильник Козлов, тверезий до зеленого змія і нормальний до білих слонів.

Козлов — знакомитий на цілу округу алькоголік, що, власне кажучи, вже з'їхав з глузду. Ніхто не може вже

розібрати, коли він п'яний, а коли тверезий, та й він сам мабуть не знає. Коли він п'яний, то він такий самий, як і коли вже півдоби не пив, а коли він тверезий — він бігає по гуртожитку і шукає, де б позичити гроші на горілку. Дивна річ — він завжди тиняється по всіх місцях, де відбуваються якісь збори; увечорі після роботи він завжди по їдальнях Щербинівки й лається з офіціантами. Він завжди буває на відкритих партзборах; з задньої лави він подає репліки, що їх можна було б вважати за контр-революційні, коли б у них було хоч трохи глузду. Він не може рівно стояти на ногах, і це допомагає йому привертати до себе увагу всякого людського зборища. Козлова б давно викинули з роботи, та є одна в цієї людини риса, що примушує завком тримати його. Він надзвичайний кріпильник. Усе своє життя працює на цій роботі й сам виробляє норму мало не за десятьох. Ось він швендяє по штреку, хитаючись і співаючи собі під ніс якоїсь пісні. За якийсь час він уже навантажився лісом: під його лівицею — конвеєр стояків, а сокира в правій руці працює, немов відбійний молоток — дві тисячі вдарів за хвилину. Козлов в цей час не існує — це бездимний заводик, машина на одну людську силу, це рушій із внутрішнім горінням, що працює на чистому винному спирті.

Тому й ходить Козлов гордовито по всій Щербинівці й звисоко ставиться до всього, що тепер звикли поважати. Як на мене — це гордощі лойової свічки перед збудуванням Дніпрельстану. Рудаков навіть не оглядається на Козлова. Він терпить його зараз, а завтра — це буде через кілька місяців, коли на шахті буде повний комплект робітників — скаже йому: „Йди до наркодиспансеру й не повертайся“. Покищо ж доводиться терпіти й Козлова на роботі. Рудаков звертається до другого кріпильника, що демонструє йому чвертьаршинні гвіздки для обапелів.

— Та хіба з такими гвоздилами можна працювати? — лається робітник. — Ними б слонів глушити, не в шахті працювати. Ти скажи, Рудаков, хто це нам такі голоблі постачає замість потрібного розміру?

Гаразд, записано.

Рудаков схоплюється й біжить до їдальні. Він ще не снідав, але снідати зараз все одно не буде. Він хоче тільки про дещо попередити в штайгерській їдальні.

Тут видають тим, хто спускається під землю — з технічного персоналу — щось наче допінг: 50 грамів ковбаси й дві шклянки чаю.

Рудаков звертається до куховарки:

— Гей, слухай! Я маю відомості, що вчора профспілковці тут харчі взяли, а під землю не полізли. Так от: нікому з профспілковців їсти не давать. На твою відповідальність. Товаришу, негайно виріж з картону дулю й постав на столі. Що? Нічого, ти комсомолец, ти вмієш вирізати. Хай прийдуть профспілкові вожді й подивляться. Ковбаси не давати.

Він біжить нагору, знов до „нарядної“, але по дорозі зустрічає техніка й дає йому навід — негайно організувати спеціальну бригаду, що розвантажуватиме штрек від зайвого дерева, породи й просто покидів. Він встигає записати й це до бльоку і входить до розчинених вже дверей контори 5. 25.

Біля столів уже сидять завшахти Мойсеев, член партії, і технорук інженер Гердов.

— Спимо, спимо, товаришу заве? — звертається Рудаков до Мойсеева й той, видно, відчуває себе дуже ніяково.

— Та, бачиш, ну ніяк не можна раніше встати. Ти подивись сам: до десятої отак крутишся, потім прийшов додому — ще й почитати треба до одинадцятої, пів на дванадцяту. А пів на п'яту — гудок, от тобі проспий завжди півгодини.

— А чому я можу бути тут на годину раніше за тебе? — запитує Рудаков, але він і сам розуміє, що з таким бюджетом часу Мойсеев спить на добу пересічно п'ять з половиною — шість годин, тому він каже: — Ну, гаразд, працой, я тут побуду.

Мойсеев вислухає чимало цитат з Рудаковського бльоку — це все йому до відома й на виконання.

Мойсеев розповідає Рудакову чергову неприємність:

На Подвійній верстаті під час роботи не було ні техніка,

ні десятника. Бригадир коногонів не виконав завдання за зміну — скаржиться, що відрядженні до нього — занадто ще недосвідчені. Технік Чувічалов замість 70 скіпів видав на-гора 21 і мовчить, ніби нічого не сталося. Чувічалова притягнути до відповідальності. Ще де про що півголосом розмовляють Рудаков з Мойсеевим, але це вже секретні розмови, — я їх не слухаю.

Біля середнього столу технік слухає вибійника-білоруса:

— От у нас на селі є чоловіка тридцять старих вибійників. Сільрада їх не пускає сюди на роботу — вони там дрова пиляють. Це — Кваша Порфирій, П'ятроу Тимко й йнші, — усе це записує технік, а Рудаков з другого кутка кімнати кричить:

— Занесіть мені списка завтра до комосередку; я напишу до Райвику листа. Що вони, жартують чи що, — не пускати вибійників на роботу! Давай далі, товаришу Мойсеев.

Мойсеев розповідає. Вчора були збори. Представників від партосередку не було. Виступив з промовою про нові темпи інженер; його освистали. Його підтримав комсомольський культпроп (до речі, краватку собі почепив!), ніколи він не був під землею; робітники не дали йому слова сказати. Ганьба! Ясно ж, що робітники не можуть бути проти нових темпів. Але частина розкуркулених, що повлаштувалися тут на роботі, скористали відсутність ділової людини з партосередку й зірвали збори. А старі робітники й свідома частина молоді — комсомольці та колгоспівці — ладу не дали, порядку не встановили.

Рудаков питає: як культпропове здоров'я? — Та нічого, хлопець кріпкий.

— Гаразд, ми знімаємо його з роботи й відряджаємо до шахти, хай попрацює там разом з робітниками краваточник. А збори ми повторимо, я якось сам урву час і прийду.

До кімнати входить Чувічалов. Той самий, що видав замість 70 скіпів — двадцять один. Рудаков питає його байдужим голосом:

— Здоров, Чувічалов! Ну, як робота вчора?

— Та нічого працювали в цілому.

— Ну, добре, ми з тобою поговоримо в іншому місці, Чувічалов. А тепер поклич мені німця.

До кімнати входить німецький інженер, що його ділянка, замість 70 вагонет, видала тільки 15.

— У чім річ?

— Я не можу етого отчитаться, господін Рудаков. Когда я нахожусь шахта, мой пласт имеет возможность давать превишеніє норма. Вчера я імел делать проєкт, господін технорук етого допустіл. Согласно положенія, деланіє проєкт заставляєт меня пребивать на поверхность с отсутствием связи с пластом.

— Гаразд, я прошу покликати до мене десятника.

З'являється десятник.

— Чому видали 15 вагонів

— Та бачте, ціле нещастя було. Втекла в коногона коняка, забігла кудись у проходку, ми її шукали три з половиною години. А в цей час вагонетки забили колію.

— Де був коногін, що коняка втекла?

— З нами був.

— А хто спав?

— Та що ви, ніхто не спав.

— Чому не взято іншого коня?

— Так ми ж цього шукали.

— Хто там був?

— Та коногін, я й бригадир.

— Так вас трєє коняку впустило? Гаразд! Говори, Мойсєєв.

— Шахтоуправа вас знімає з роботи десятника. Підете знову до вибою.

— Ну, що ж, можете знімати.

— Ідіть до нарядної, підете на Аршинку¹ до вибою,

— Ні, до Аршинки не піду. Ви мене не маєте права посилати туди, куди я не хочу.

— Ви може, громадянине, ще до Америки хочете, щоб ми вас відправили? Так там вам робити нічого, Врангель уже помер.

¹ Аршинка — позема верства вугілля, висота її не більше за півметра; доводиться туди повзти і там працювати на животі.

— Ну, так я сам за Врангеля буду. Наплювати мені на ваші прориви, подумаєш, комуніст!

— Тихо! Ви звільнені з роботи. За 48 годин звільняйте приміщення. Ми поставимо питання в профспілці, щоб вас виключили з членів спілки гірників.

Рудаков виходить з контори. Тепер можна піти поспіяти, а потім переодягтися в спецівку і лізти до шахти. Але його зупиняє товариш з завкому. Виявляється, цей Чувічалов таки розбестив усіх робітників. Під час його роботи розсипали на рейки вугілля, один робітник спав, а десятник не звертав на це уваги. Ухвалено замінити десятника, а натомість висунули кандидатуру хорошого партійця. На ходу ж Рудаков умовляється з завкомівцем, щоб усіх робітників, що зробили три прогули, звільнити з роботи, умовляється й про негайну інформацію про прогульників з лямпівні.

Нарешті Рудаков снідає. Прошу звернути увагу: короткий перелік того, що зробив він до сніданку, відібрав у мене майже піваркуша тексту й чотири дні роботи.

Тепер можна вже йти переодягтися в спецівку. Ідемо, до нас заходить технік і ми умовляємося одвідати його верству — Пугачівку.

Штайгерська роздягальня на цій величезній рудні влаштована аж надто комфортабельно. Це не роздягальня; скажімо, сталінської якоїсь невеличкої рудні, де вода подається лише з одної тоненької труби, звідки після вмивання виходять подібні до зебр опудала: смуга чорна, смуга тілесного кольору. Тут є щось із десять кабін з ваннами, підлога вкрита, як написав Маяковський, „извиняюсь за выражение, пробковым матом“. На стінах розвішаний нумерований прозодяг, тобто кожен штайгер має свій спец, — не доводиться порівнювати спец із стільним морфійним шприцем у владивостоцьких притулках.

Надіваємо білизну, брезентові штани (порятунок, коли доведеться ковзатися по мокрій підлозі), куртку й цератового капелюха з широкими крисами, що захищає шию від води.

Досвідчене око Рудакова помічає, що я хочу засунути

штани в чоботи. Він поясняє: цього робити не слід; вугля насиплеться в чоботи й тоді не можна буде ходити. Чоботи гребя надівати під низ, тоді вугілля до них не потрапить.

Спускаємося вниз на гор. 435 утрюх: штайгер, Рудаков, я. Зразу ж біля стовбура знайомий дерев'яний чотирикутник: спуск до лави. Це — „Пугачівка“, похила на 42° верства.

Ледве переповзли дерев'яну частину хідника — просто ліворуч, серед стояків працює вибійник. Звідусіль тахають — не то як кулемет, не то як автомат — пневматичні вибійні молотки. Он вибійник ніяк не може намацати „струю“, тобто вугляні нашаровання. Він відбиває з кожним ударом лише невеличкі грудки; зате його сусіда навпроти працює якраз уздовж „струї“, за кожними кількома вдарами на землю падають з дециметр завгрубшки вугляні скатертини.

Висота „Пугачівської“ верстви не більша як метр; коли б вона була позема, жакливо тут було б працювати. Але рятує її похилість: вибійники працюють напівлежачи, впираючись спиною в землю й зубом молотка у вугілля.

Моя лампа загасла, через те я лізу всередині; попереду — бензинівка штайгера, ззаду — акумулятор Рудакова.

У Пугачівці працюють „уступами“: вирубане вугілля ногами скидають на нижній горизонт, просто до отвору, куди підвозять порожні вагонетки. Щоб вугілля не поранило, падаючи, нижнього вибійника, влаштовано східчасту систему, так що вугілля з першого вибою падає правіше од другого, з другого — правіше од третього й т.д. Ми проходимо всі уступи. На голови нам сиплеться вугілля; вибійники не хочуть зупинятися — їм треба відробити норму.

Рудаков кричить: — Ану, товаришу штайгере, подивися, як ваші робітники працюють!

Ми підлазімо вгору. Рудаков вчитує якомусь вибійникові:

— Товаришу, як же ти працюєш? Чом ти не закріпив пройдену ділянку? Дивись, тут вибило два стояки. Он оба-

під тріснув. Так же на тебе за півгодини впаде „кумпол“. Ану, кріпи при мені.

Закріплено, ліземо далі. Рудаков зупиняється біля другого вибійника.

Злазимо вниз. Сповзаємо на гор. 516, стукаємося по черзі головами об металеву трубу пневматика.

— Штайгера! Це ж чорт-зна що! Чому так низько труба? Тут же коні пройти не зможуть! І куди дивиться пневматехнік?

Акумулятор освітлює бльокнот Рудакову; він записує цей дефект. За півгодини вже пневматехнік відряджує туди робітника; трубу переставляють вище.

Але до чого ж по шахтах шкідливі найдрібніші недогляди! Он біля нижнього отвору на рейках купа вугілля. Вона зупиняє на півгодини вивіз вугілля, бо заважає вагонетам циркулювати. Сталося це тому, що згори впав важкий шмат вуголю й розбив дерев'яного бруса, що замикав дверцята. Все вугілля, що вирубав за цей час вибійник, висипалося на землю.

Біля купи вугілля пораються з лопатами робітники; залагоджують дефект. Проходимо за два дні верстви штреком до місця вчорашнього завалу. Не зважаючи на поспільне кріплення, що є в кожному штрекові, масив породи зламав товсті дерев'яні бруси, й штрек засипало на відстані десятих-двадцятих метрів. Вугілля, поки поладодять штрек, — а це триватиме кілька днів, — доводиться возити резервним штреком; це набагато збільшує шлях. Тим часом до завалу лізти аж надто небезпечно. Тут працюють найдосвідченіші кріпильники, між іншим і Козлов, що його вже раз відкопували тут таки, бо він лізе, як скажений, до найнебезпечніших місць. Обходимо місце катастрофи, йдемо до штреку, що ним тепер тимчасово вивозять вугілля.

Тут тихо.

— „Не слышно шума городского“, — починаю я, а Рудаков веде далі:

— „Под Невской башней тишина“ — і Блоковський вірш закінчує жажливий потік лайки ззаду, що проти нього матюк є ввічливість королів. То лаються вибійники.

— Де ж коногони? Де коногони? Навіщо ми працюємо? Чому не забирають вугілля? Та-ра-рам з ним, з промфінпляном!

Рудаков прожогом кидається до стовбура, я поспішаю за ним. Біжимо водою, наступаємо на купи каміння, разів зо два б'юся головою об стояки.

Недалеко стволи, Рудаков помічає вагонети.

— От вони, — кричить він, — і починає рахувати — шість вісім — ой! — дванадцять! Дивись, дивись — ах ти! — кози.¹ — Сорок три кози! І всі порожні. Десятнику! Десятнику! Десятнику! Розпатроню в доску! Чому до вибою не надсилаєте? Прізвище! За це до бупру посадити мало! Щоб за хвилину були на місці!

Ми підходимо до стволу. Тут вагонети вантажать на скіпи.

Від головного штреку на два боки йдуть ще два штреки до інших — правої й лівої — верстов. Вагонети виходять з них на головний хід; їх завертають, і рейками головного ходу вони потрапляють до скіпової устави, де їх перевертають до скіпу. Отже розміщення їх нагадує нижню половину літери „Ж“. З бокових штреків вагонети йдуть крайніми рисами „Ж“ вгору, а потім центральною рисою вниз. Ліва риска й центральна заповнені вагонетами — частково порожніми, частково з вугіллям. Доводиться їх розсортовувати, перекочуючи по рейках, і ця операція трохи нагадує відому крутиголовку з сіном, козою та вовком, що їх в одному човні треба перевозити через річку.

Рудаков кличе кількох робітників; ми чіпляємо лямпи на шию й починаємо розсортовувати вагонети.

Рудаков — в запалі роботи. Він відчуває, що кожна вагонета це фішка на рахунковій дошці шахтоуправи. Він гарячково скидає ці фішки на актив — на скіп. У шахтоуправі рахівник пальцем цокатиме ті вагонети, що їх ми тут перекочуємо вп'ятьох з великим напруженням. Рудаков лається, сопе й схлипує, відганяючи вагонети. Нараз від скіпу одна вагонета відкочує назад. За секунду вона

---

¹ Кози — особливий рід вагонет на великі шматки вугілля.

може штовхнути другу, схибити з рейок і на хвилину зупинити роботу.

Один товариш хапає дошку й хоче її підкласти під колесо вагонети, щоб цього запобігти. Майстер вказує йому, що вагонета й так зупиниться, не треба.

В цей час з вибою підходить перша партія вагонет, її підвозить коняка і в цей момент, з правої порожньої риски „Ж“ блискавично швидко вилітають дві навантажені вагонети — без коня й без супровідника. Лишається ще якась частка секунди — ці вагонети налетять на коня й заб'ють його.

Щастя, що товариш ще не випустив з рук дошки. Хутчіше, ніж блискавичний рух вагонет, він повертається праворуч і кидає дошку під колеса. Вагонети злітають з рейок, перекидаються набік, але не досягають коняки — катастрофа попереджена.

Рудаков схоплюється. В чім річ, хто розігнав так вагонети поземним штреком, не контролюючи їх руху, наперед знаючи, що майже напевно може статися катастрофа?

Він хутко зміркував, що штрек має два виходи й, пішовши з обох боків, можна перестріти шкідника, хулігана? Це ми вяснимо незабаром. Ми кидаємося на обидва боки штреку й перестріваємо якусь постать.

— Ти пустив вагонети?

— Чому я? Чого ви причепилися?

З другого боку підбігає двоє робітників, що пішли обходом. Там вони нікого не надібали. Отже, ясно, цей пустив вагонети.

Виводимо його до штреку. Нагорі розберуться, хто він такий: просто хуліган чи розкуркулений, що хотів пошкодити видобуткові. Його беруть у коло робітники, йдуть з ним до ставбура. Рудаков бачить, що запір біля скіпового механізму ліквідували, можна йти далі.

Ми підходимо до інструментальні, що міститься тут таки, під землею. Відбійні молотки поблискують у пірамідах, немов рушниці. Біля табельника стоїть молодий робітник, міняє молотка.

— В чім річ? Молотка зіпсував?

— Та ні, він з самого початку був зіпсований. Я казав про це, так мені відповідають: нічого схожого. Прийшов до вибою, а він не працює.

— Табельнику, — каже Рудаков, — видайте нового молотка, а майстрові перекажіть, що за прогул оцього парня гроші відвернемо з його заробітку.

Ми виходимо з інструментальні й ліземо до іншої похилої верстви „Мазурки“, що перша має перейти на півтора цикли на добу. Підіймаємося аж до самої гори. Знову приємне басовите тахкання відбійних молотків; тут уже конче треба вжити образа: це промислові кулемети розпочали вогонь по прориву.

Рудаков пролазить до самої печі. Він вдивляється в свіжий, допіру зроблений, заруб. Машини вже нема, її перекинута на іншу ділянку; зараз відбійними молотками вирубують увесь шар.

Посміхаючись, він пропонує мені попрацювати молотком. Мені трохи ніяково під делікатно-ігноруючим поглядом вибійника, відчуваючи на собі посмішку Рудакова, братись до молотка.

Приставляю зубка до вугілля, натискаю на ручку — решту робить сам молоток. Просто як у відомій реклямі: „Ви натискаєте гудзика — „Кодак“ робить решту“. Справді, як фізіологічно приємно працювати молотком в порівнянні з незграбним обушком! Це все одно, що підніматись на гора́ кліткою, а не „собачим ходком“ півкілометра. І справді, треба все життя звикати до обушка, щоб відмовлятися від механізмів, як це робить частина старих вуглярів.

— Ну, гаразд, ліземо вниз, уже мені треба до осередку, — перериває мою роботу Рудаков.

— Нарешті, ми на-гора. У штайгерській дізнаємося, що пробули під землею щось шість годин. Уже за п'ять друга.

Ні мене, ні Рудакова не можна впізнати. Рудаков нагадує абесінського негуса, а я його радника — такі ми обидва чорні. Плюємося й сякаємо вуглем, простуємо до ванни. Ах, як добре зараз потрапити до гарячої 36° ванни. Ми так промерзли в штрекові біля стволу, що єдиний нам

порятунок був думати, ні — мріяти, про негайну гарячу ванну.

Повні ванни чекають на нас. Хутко ми кидаємося в них і вода стає чорна від наших брудних тіл.

Рудаков — секретар шахтпартосередку — мрійно лягає на спину й ніжитья. Це 5 законних хвилин його відпочинку. Він відчуває, як мурашки одна по одній тікають з його тіла на поверхню і вода, гаряча вода, обіймає його ноги, живіт, спину, груди.

„Руки його, коли він був навіть занепокоєний, стримувалися також м'якістю й не позбавленою свого роду грації ліній. Якщо на обличчя набігала з душі хмара занепокоєння, погляд туманішав, на лобі набігали зморшки, починалася гра вагань, суму, ляку, але рідко коли ця тривога застигала в формі певної ідеї, ще рідше перетворювалася на намір. Уся тривога кінчалася зідханням і завмирала в апатії, або півсні“.¹

Здається таки справді він повернувся звідти, де лисніє „чорна, неначе ебен; чорна із срібним полиском, чорна, що вже одцвіла й загусла, кров“, де „дивовижне мереживо штреків“, де вогники шахтарських лямпок нагадують „леґендарні мандрівні блимавки—рештки загублених душ“.²

Але таке вражіння може скластися за ті законні п'ять хвилин, що протягом їх лежить Рудаков у ванні нерухомо.

Він хутко схоплюється на ноги, здіймає мене, що теж закуняв у сусідній ванні, і ми починаємо зчищати з себе сліди вугілля. Тепла вода мабуть вплинула на нього — він розповідає мені про свою першу дружину й навіть про те... як сам колись написав п'єсу, сам її поставив у себе на заводі й сам виконував головну роль.

Він не встигає докінчити свого оповідання про своє особисте життя; товариш Рудаков — ділова людина, ново-призначений секретар осередку „проривної“ шахти.

До кімнати заходить Мойсєєв, завшахти, що зараз лізе під землю.

¹ Гончаров „Обломов“.

² Арк. Любченко „Вертеп“.

Рудаков розповідає йому про всі свої спостереження, вимагає негайно виправити вади — усе це з ванни, що само по собі нагадує трохи Діогена в бочці.

Нарешті ми чисті, як душі немовлят. Одягаємося. Рудаков поспішає до партосередку. Починається надземна частина його роботи: насамперед повідомлення батраків, що, налякані першим днем у шахті, хочуть вертатися додому. Потім — коли пощастить — він пообідає в їдальні поруч. Цілий день до вечора він стежитиме за робітним днем шахти. Ввечорі — до восьмої нарада, після восьмої — партзбори, де знову стоїть його доповідь. Коли він встигає — ввечорі ще прочитає газету.

Зранку о пів на п'яту — знову шахта.

Так повинен працювати він — більшовик, недавно відряджений ЦК на ліквідацію прориву. Так повинен він працювати — він так і працюватиме.

Шкірянка Рудакова зникає в дверях комосередку. На нього вже чекає ціла юрба. Всі входять за ним. Наземний робітний день Рудакова починається.

УКРКНИГОЦЕНТР Д В О У

По всіх більших містах України
Укркнигоцентр ДВОУ має філії,
книгарні та кіоски, де можна
придбати книжки з усіх галу-
зів знання та мистецтва видань
ДВОУ та всіх видавництв СРСР.

Звертайтеся на адреси:

ХАРКІВ,
вул. Першого Травня, 17.
Київ, вул. Воровського, 29.
ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ,
проспект Карла Маркса, 49.
Одеса, вул. Ляссала, 33.

Поштов. відділ Укр-
книгоцентру Д В О У